

ИСЛАМ БАНКИНГИ

БОЮНЧА СУРОО-ЖООПТОР

Бул китепчеден ислам банкингинин өзгөчөлүктөрү, ошондой эле ислам каржылоо принциптерине ылайык сунушталган операциялардын негизги түрлөрү жана аларды ишке ашыруу тартиби менен таанышып чыгууга болот.

Китепче Ислам Өнүктүрүү банкынын «Ысык-Көл жана Нарын областтарындагы сугат жерлерди иштетүүнү өнүктүрүү» долбоорунун алкагында даярдалып, Ислам Өнүктүрүү банкы тарабынан каржыланды.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын буйруктарынын (2022-жылдын 1-февралындагы №2022-Пр-123/26-О жана 2023-жылдын 13-мартындагы №2023-Пр-12/60-О) негизинде Ислам банк иши жана каржылоо принциптери боюнча адабияттарды басып чыгаруу максатында түзүлгөн редакциялык кеңеш тарабынан колдоого алынган.

Редакциялык кеңеш:

Э.М. Жапарова, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Көзөмөлдөө методологиясы башкармалыгынын начальниги, редакциялык кеңештин төрагасы;

А. Мамбеткул кызы, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Экономика башкармалыгынын начальниги;

Э.Ч. Абдраимов, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Банк эмес уюмдарды көзөмөлдөө башкармалыгынын начальниги;

С.Н. Майташова, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Көзөмөлдөө методологиясы башкармалыгынын ислам финансылык продукттар бөлүмүнүн начальнигинин милдетин убактылуу аткаруучу;

Ж.И. Шергазиев, Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармалыгынын кызматкери;

Т.М. Эшонкулов, Ибн Халдун ислам институтунун окутуучусу;

Ж. Акматжан, Ислам өнүктүрүү банкынын KGZ-1022 долбоору боюнча ислам каржылоо принциптерин жайылтуу жана пропагандалоо координатору.

ИСЛАМ БАНК ИШИН ЖӨНГӨ САЛУУ ЧӨЙРӨСҮНДӨГҮ МЫЙЗАМДАР

Кыргыз Республикасынын Конституциясы, 106-берене

Улуттук банк Кыргыз Республикасынын банк тутумун көзөмөлдөйт, Кыргыз Республикасындагы акча-насыя саясатын аныктайт жана жүргүзөт, бирдиктүү валюта саясатын иштеп чыгат жана жүзөгө ашырат, акча белгилеринин эмиссиясын жүргүзүүдө өзгөчө укукка ээ, банктык каржылоонун ар түрдүү түрлөрүн жана принциптерин ишке ашырат.

Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жөнүндө» конституциялык Мыйзамы, 5-берене, 11-пункт

Улуттук банк банктык каржылоонун ар кандай формаларын жана принциптерин, анын ичинде банк ишинин жана каржылоонун ислам принциптерин ишке ашырат, Шарият стандарттарына ылайык банктык операцияларды жана бүтүмдөрдү жүзөгө ашыруу эрежелерин аныктайт.

Кыргыз Республикасынын «Банктар жана банк иштери жөнүндө» мыйзамы, 4-берене, 1-пункт

Кыргыз Республикасында салттуу банктык иш жана кредиттөө менен бир катарда банктык иштин жана каржылоонун ислам принциптери да колдонулат.

Кыргыз Республикасынын «Банктар жана банк иштери жөнүндө» мыйзамы, 14-берене, 5-пункт

Ислам банкы же «ислам терезеси» бар банк өз ишин Улуттук банктын тиешелүү лицензиясынын негизинде банктык ишти жана каржылоону ислам принциптерине ылайык жүзөгө ашырат.

Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасындагы микрофинансы уюмдары жөнүндө» мыйзамы, 1-берене

Жеке жана юридикалык жактар үчүн, анын ичинде банк ишинин жана каржылоонун ислам принциптерине ылайык, микрофинансы кызматтарын көрсөтүү максатында юридикалык жак катары түзүлгөн адистештирилген финансы-кредиттик же кредиттик мекеме (микрофинансы компаниясы, микрокредиттик компания, микрокредиттик агенттик) микрофинансы уюму болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын «Кредиттик союздар жөнүндө» мыйзамы, 1-берене

Кредиттик союз – бул кредиттик союздун катышуучуларынын жеке аманаттарын бириктирүү жана аларды өз ара кредиттөө үчүн пайдалануу, ошондой эле башка финансылык, анын ичинде банк ишинин жана каржылоонун ислам принциптерине ылайык кызматтарды көрсөтүү жолу менен өз катышуучуларына (мүчөлөрүнө) жардам көрсөтүү максатында кооператив формасында түзүлүүчү финансы-кредиттик уюм.

Ислам каржылоо принциптери боюнча кызматтарды сунуштаган финансы-кредит уюмдарынын ишин жөнгө салган ченемдик укуктук актылар Улуттук банктын расмий интернет-сайтында Улуттук банктын ченемдик актылары бөлүгүндө жайгаштырылган.

Ислам каржылоо принциптери боюнча кызматтарды ким сунуштайт?

Ислам каржылоо принциптери боюнча кызматтарды, Улуттук банктын ислам каржылоо принциптерине ылайык, анын ичинде «ислам терезеси» аркылуу операцияларды жүргүзүү укугун берген лицензияга ээ банктар жана башка банк эмес финансы-кредит уюмдары сунушташы мүмкүн.

Алардын реестри Улуттук банктын расмий интернет-сайтынын www.nbkr.kg/ Банк тутуму/Республика аймагында иштеп жаткан коммерциялык банктардын тизмеси жана www.nbkr.kg/ Банк эмес финансы уюмдары деген шилтемелер боюнча жайгаштырылган.

Китепченин бүтүндөй тексти боюнча берилген «банктар» сөзүн банктар жана башка банк эмес финансы-кредит уюмдары катары түшүнүү зарыл.

Ислам каржылоо принциптери боюнча кызматтарды сунуштаган банктарга кимдер жана эмне үчүн кайрылышат?

Ислам каржылоо принциптери боюнча иштеген банктарга сунушталган банктык продукттардын шарттарына кызыккан бардык адамдар диний ишенимине карабастан кайрыла алышат.

Кардар (жеке жана юридикалык жак) мындай банкка кеңири пайдаланылуучу товарларды же мүлк сатып алуу же ижарага алуу үчүн, коммерциялык же айыл чарба долбоору ж.б. боюнча каржылоо алуу үчүн кайрыла алат.

Ислам банкинин адаттагы (салттуу) банкинден айырмасы эмнеде?

Адаттагы банкинг – бул пайызга акча каражаттарын тартуу жана жайгаштыруу боюнча банктык кызмат көрсөтүүлөр.

Адаттагы банкинде банк жана кардар ортосундагы өз ара иш алып баруу стандарттык схема боюнча жүргүзүлөт, мында тараптардын бири кредитор, ал эми экинчиси карыз алуучу болуп саналат.

Ислам банкинде да адаттагы банкинге окшош кызмат көрсөтүүлөр топтому сунушталат: депозит ачуу, каржылоо, кардарларды кассалык тейлөө, акча каражаттарын которуу ж. б. ишке ашырылат.

Бирок ислам банкинде кызмат көрсөтүүлөр төмөнкү өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен сунушталат:

1. Операцияларды жүргүзүү эрежелери Ислам финансылык институттары үчүн бухгалтердик эсепке алуу жана аудит уюму (AAOIFI), Ислам финансылык кызмат көрсөтүүлөр кеңеши (IFSB) сыяктуу эл аралык уюмдар тарабынан иштелип чыккан стандарттарга ылайык иштелип чыгып, ислам аалымдары тарабынан талдоого алынат. Жогоруда айтылган стандарттардын негизине адамдардын өз ара иш алып баруу мамилелерин (бүтүмдөр, келишимдер ж. б.) жөнгө салган – фыхк муамалат деп аталган шарият эрежелери кирди.

Фыхк муамалат эрежелеринин жана ченемдеринин негизги булагы Куран жана Сүннөт, ал эми кошумча булагы болуп Ижма жана Кыяс саналат.

Куран – адамзатка Аллахтын бардык негизги көрсөтмөлөрүн жана аткарууга берилген буйруктарын камтыган мусулмандардын ыйык китеби.

Сүннөт – ислам укугунун экинчи булагы. Бул, Мухаммед пайгамбардын (С.А.В.) айткандарына, жасаган иштерине жана сахабалардын үлгүлүү жүрүм-турумуна, иш-аракеттерине негизделген баян. Сүннөт Мухаммед пайгамбардын (С.А.В.) хадистеринде берилет жана анда Куранда аткарууга берилген буйруктар чечмеленет.

Ижма – бул бир доордогу ислам аалымдарынын шарияттын көз карашынан практикалык маселелерди чечүүдө бир пикирге келүүсү.

Кыяс – «салыштыруу» же «салыштыруунун негизиндеги ой-пикир» дегенди түшүндүрөт. Кыяс Куранда же Мухаммед пайгамбардын (С.А.В.) сүннөтүндө атайын жобо түрүндө баяндалбаган маселени Куран жана Сүннөттөгү жагдайларга салыштырып чечүүгө өбөлгө түзөт.

2. Ислам банкигинде акча – бул сатуу предмети эмес, алмашуу жана наркты өлчөө каражаты катары саналат.

Ислам банкинги – банк менен кардардын ортосунда түзүлгөн бүтүмдүн предмети катары чыныгы товарлар же тараптардын ар бири тобокелдикти моюнга алган өнөктөштүк мамиле боюнча кызмат көрсөтүүлөр.

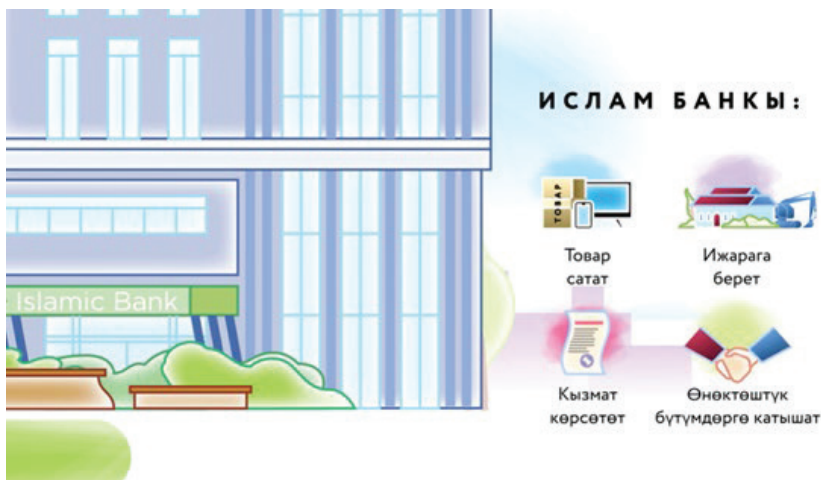
Ислам банкигинде келишим түрүнө жараша кардар инвестор, карыз берүүчү, сатып алуучу, карыз алуучу, ижарага алуучу, өнөктөш же ишкер катары, ал эми банк ортомчу, карыз алуучу, өнөктөш же ишкер катары иш алып барат.

3. Ислам банкигинде акча каражаттарын тартуудан же жайгаштыруудан кепилденген пайыздар түрүндө киреше алууга же жана төлөөгө тыюу салынган. Ошондуктан ислам каржылоо принциптерине ылайык операцияларды жүзөгө ашырган банк төмөнкү ыкмалар менен киреше алат:

- товарларды жана башка активдерди кайра сатуу;
- андан ары сатып алуу менен активдерди ижарага берүү;
- тейлөө кызматтарын сунуштоо;
- бизнеске инвестициялоо.

Кепилденген пайыздардын жоктугу, каржылоо акысыз негизде же кайрымдуулук катары сунушталат дегенди түшүндүрбөй тургандыгын билүү зарыл. Банктын каржылоого жайгаштырган акчалары – бул калктан, анын ичинде пенсионерлерден жана башка жеке жактардан тартылган акча болуп саналат жана банк тартылган каражаттарды башкарууда жоопкерчилик тартат.

Мындан тышкары, ислам банкигинде «пайыз» терминин «акчадан акча өндүрүү» же «акчаны пайдалангандыгы үчүн төлөө» маанисинде колдонууга тыюу салынат. Бирок, мисалы, «пайыз» терминин кандайдыр бир сандын үлүшүн белгилөө үчүн колдонууга тыюу салынган эмес. Алсак, 100 сомдон 10 пайыз 100 сомдун онунчу үлүшү дегенди түшүндүрөт. «Пайыз» термини пайыздык үлүштөр катышын белгилөө үчүн колдонулушу мүмкүн, мисалы, 50:50 же 50 пайызга 50 пайыз – бул ар бир өнөктөштүн үлүшү бизнестин тең жарымына туура келет дегенди түшүндүрөт.

4. Банк жана кардар ортосунда түзүлгөн келишимде келишим предмети, мөөнөтү, товар наркы жана өзгөчөлүктөрү боюнча белгисиздик элементтери болбоого тийиш. Кардар түзүлгөн келишим боюнча маалыматты толук жана түшүнүктүү чечмеленген түрдө алууга укуктуу.

5. Коом үчүн зыяндуу ишкердик чөйрөлөрүнө, мисалы, алкогольдук продукцияларга, тамеки жана курал-жарактарды чыгаруу үчүн каражат салууга тыюу салынат. Кумар оюндарын жана лотереяларды каржылоого уруксат берилбейт.

Ошондуктан, эгерде кардар шарият эрежелери боюнча тыюу салынган ишкердикти каржылоону талап кылса, аны каржылоого тыюу салынат.

6. Ислам каржылоо принциптери боюнча операцияларды жүзөгө ашырган банкта Шарият кеңеши жана Шарият бөлүмү иш алып барат. Банктын бул эки органы ислам каржылоо принциптерине ылайык операцияларды жүзөгө ашырууда шариятстандарттарынын сакталбай калуу тобокелдиктерин тескөө жагында иш алып барат.

Шарият кеңеши – бул банктын саясаттарынын жана типтүүкелишимдеринин шарият стандарттарына ылайык келүүсү үчүн жоопкерчилик тарткан органы. Шарият кеңешинин курамына Улуттук банктын талаптарына жооп берген, анын ичинде шарият, ислам банк иши жана укук маселелери боюнча жетиштүүквалификацияга, ошондой эле иш тажрыйбасына ээ адамдар кириши мүмкүн.

Шарият бөлүмү – бул шарият стандарттарынын сакталышына мониторинг жүргүзүү үчүн жана банк органдарынын Шарият кеңеши менен иш алып баруусун координациялоо үчүн банктын жооптуу органы.

КАРДАРДЫН КЕРЕКТӨӨСҮН ЭСКЕ АЛУУ МЕНЕН БАНК ТӨМӨНКҮДӨЙ ДЕПОЗИТТИК КЕЛИШИМДЕРДИН ТҮРЛӨРҮН СУНУШТАШЫ МҮМКҮН

Талап боюнча төлөнүүчү депозиттер	Кард	Кард келишими боюнча, аманатчы өз акча каражаттарын насыя катары банкка анын биринчи эле талабы боюнча кепилденген кайтарымдуулук шартында сунуштайт.
	Вади'айад дамана	Вади'айад дамана келишими боюнча, аманатчы өз акча каражаттарын банкка кепилденген сактоо шартында сунуш тайт.
Мөөнөттүү депозиттер	Мудараба	Мудараба келишими боюнча, аманатчы өз акча каражаттарын пайда алуу үчүн белгилүү бир мезгил аралыгында банкка салат. Аманатчы алууга укуктуу болгон пайда үлүшү келишим түзүү учурунда сүйлөшүлөт.
Кайтаруунун башка шарттарында депозиттер (аманаттар)	Агенттик макулдашуунун инвестициялык эсеби	Агенттик макулдашуунун инвестициялык эсеп келишими боюнча, аманатчы өз акча каражаттарын пайда алуу үчүн белгилүү бир мезгил аралыгында банкка салат. Аманатчы үчүн күтүлгөн пайда өлчөмү келишим түзүү учурунда белгилениши да, белгиленбеши да мүмкүн.

Депозиттер Улуттук банктын тиешелүү лицензиясына ээ жана депозит тартууга укуктуу банктар жана башка финансы-кредит уюмдары тарабынан кабыл алынышы мүмкүн.

КАРД КЕЛИШИМИ БОЮНЧА ДЕПОЗИТ

Кард келишими боюнча, аманатчы өз акча каражаттарын сактоо жана топтоо, ошондой эле төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн банктагы эсебине салат.

Кард келишими боюнча депозит схемасы

1. Аманатчы банкка акча каражаттарын кайра талап кылып алууга чейин салат.

2. Банк акча каражаттарын кабыл алат жана аларды өз каалоосу боюнча колдонот.

3. Келишимге ылайык, аманатчы эсептеги акча каражаттарын өз каалоосу боюнча тескей алат:

3 а) аманатчынын эсебине эмгек акы, пенсия, башка түшүүлөр жана төлөмдөр чегерилиши мүмкүн;

3 б) аманатчынын эсебинен жеке төлөмдөр, коммуналдык жана башка төлөмдөр жүргүзүлүшү мүмкүн.

4. Аманатчынын биринчи эле талабы боюнча, банк акчакаражаттарын толугу менен же анын бир бөлүгүн кайтарат.

5. Аманатчы банк менен бирге тобокелдиктер үчүн жоопкерчилик тартпайт жана пайда албайт. Бирок банк өз каалоосу боюнча кардарга анын акча каражаттарын пайдалангандыгы үчүн сый акы (хиба) төлөп бериши мүмкүн.

ВАДИ'АЙАД ДАМАНА КЕЛИШИМИ БОЮНЧА ДЕПОЗИТ

Вади'айад дамана келишими боюнча, аманатчы өз акча каражаттарын негизинен сактоо жана топтоо, ошондой эле төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн банктагы эсебине салат.

Вади'айад дамана келишими боюнча депозит менен иштөө схемасы кард келишими боюнча депозит менен иштөө схемасына окшош.

МУДАРАБА КЕЛИШИМИ БОЮНЧА ДЕПОЗИТ

Мударараба келишими боюнча аманатчы өз акча каражаттарын банктагы эсебине белгилүү бир мезгил аралыгына салат, ал эми банк аларды пайда алуу максатында колдонот. Келишим шарттарына ылайык, түшкөн пайда банк менен аманатчы ортосунда бирдей бөлүштүрүлөт.

Мударараба келишими төмөнкүчө бөлүнөт:

- Чектелбеген мударараба келишими – бул мударараба бүтүмү, анын шарты боюнча банк аманатчынын акча каражаттарын өз ыңгайына жараша, ар түрдүү ишмердүүлүккө пайдаланууга укуктуу;

- Чектелген мударараба келишими – бул, анын шарттары боюнча банк аманатчынын акча каражаттарын инвестициялоого укуктуу болгон активдер же долбоорлордун түрлөрүн, ишкердик чөйрөлөрүн же тармактарын аманатчы аныктап бере турган келишим.

Чектелбеген мудараба келишими боюнча депозиттин схемасы

1. Аманатчы банкка белгилүү бир мезгил аралыгына акча каражаттарын салат.

2. Банк акча каражаттарын кабыл алып, аларды өзүнүн инвестициялык саясатына ылайык колдонот.

3. Аманатчы, эгерде бул келишимде каралса, депозиттин негизги суммасын толуктап турушу же андан акча каражаттарын алышы мүмкүн.

4. Эсеп үчүнчү жактар менен эсептешүү үчүн каралган эмес.

5. Банк аманатчы тарабынан сунушталган сумманын кайтарылышын кепилдөөгө укугу жок. Башкача айтканда, аманатчы банк менен бирге тобокелдиктерди тартат, ошондуктан ал банк алган пайданын бир бөлүгүнө укуктуу.

6. Акча каражаттары аманатчыга келишим мөөнөтү аяктагандан кийин кайтарылат. Эгерде аманатчы келишим мөөнөтү аяктаганга чейин акча каражаттарын кайтаруу чечимин кабыл алса, анда банкка келишимди токтотуу жөнүндө алдын ала билдирүүгө милдеттүү.

Мудараба адаттагы депозиттен кандай айырмаланат?

кардар ислам банкынын коммерциялык ишинен алынган пайдада үлүшкө ээ болот

банкта депозит боюнча пайданы теңдөө үчүн резерв түзүлөт

кардарлардын аманаттары ислам принциптеринин алкагында каржылоого жол берилген иштин түрлөрүн каржылоого жумшалат

Мудараба келишими боюнча аманатчынын пайдасынын өлчөмү кандай аныкталат?

Банк аманатчыга пайданын белгилүү бир өлчөмүн сунуштоону кепилдөөгө укугу жок. Аманатчы күтүлүп жаткан пайда өлчөмүн болжолдоп билүүсү үчүн банк аны банктын мудараба келишими боюнча депозиттеринин ретроспективдүү (тарыхый) пайда алуусу менен тааныштырышы мүмкүн.

Мында келишим түзүүдө банк менен кардар ар бир тараптын пайда үлүшүн макулдашып алууга милдеттүү, мисалы 40:60. Мында, аманатчынын акча каражаттарын инвестициялоодон улам тапкан пайданын 40 пайызын – банк, ал эми 60 пайызын – аманатчы алат дегенди түшүндүрөт.

Эгерде банк аманатчы күткөндөн аз пайда алса кандай болот?

Мудараба депозити боюнча белгилүү бир кирешелүүлүк деңгээлин колдоо үчүн банк пайданы текшилөө үчүн резерв түзөт.

Пайданы текшилөө үчүн резерв – бул банк жана аманатчы ортосунда бөлүштүрүүгө чейинки алган пайдадан бөлүнгөн сумма. Ал сумма атайын эсепте топтолот.

Эгерде банк өтүп жаткан мезгилде аманатчы күткөн пайданы ала албаса, банктын чечими боюнча ошол пайданы текшилөө үчүн резервден белгилүү бир сумма аманатчыга төлөө үчүн жумшалат.

Эгерде банк аманатчынын акча каражаттарын коммерциялык долбоорго салып, чыгым тартса кандай болот?

Мудароба келишими – банк да, аманатчы да тобокелдиктерди тарткан келишим. Банк инвестициялоодон натыйжа кандай болорун алдын ала билбегендиктен, аманатчы берген сумманы кайтарууга кепилдик берүүгө укугу болбойт.

Бирок банк аманатчылардын акча каражаттарын тескөө үчүн жоопкерчилик тартат. Банк тарабынан аманатчылар үчүн тобокелдиктерди азайтуу механизмдери иштелип чыгат. Мисалы, банк аманатчылардын акча каражаттары багытталып жаткан коммерциялык долбоорлорду кылдат изилдеп чыгат, пайданы текшилөө үчүн резерв түзөт.

Мындан тышкары, банкта келишилген бүтүмдөрдүн жана түзүлүп жаткан келишимдердин шарттарын көзөмөлдөгөн ички көзөмөл кызматтары, Шарият кеңеши жана Шарият бөлүмү иш алып барат.

Эгерде чыгымдар банктын укукка каршы келген иштеринен/ аракеттенбей коюуларынан, шалаакылыгынан же кыянаттык менен пайдалануусунан улам келип чыкса, анда чыгымдардын орду банктын эсебинен жабылат.

Эгерде чыгымдар банктан көз карандысыз жагдайлардан улам келип чыкса жана банк ал жагдайга түрткү болбосо, анда алар аманатчынын депозитиндеги акча каражаттарынын эсебинен депозиттен ашпаган өлчөмдө жабылат.

Чектелбеген мудароба келишими боюнча депозиттин иштөө схемасы чектелген мудароба келишиминин иш схемасына окшош. Бирок чектелген мудароба келишими боюнча аманатчы өзү каржылоо үчүн тандаган долбоорго же тармакка байланыштуу келип чыккан тобокелдиктер үчүн жоопкерчилик тартат.

ИНВЕСТИЦИЯЛЫК АГЕНТТИК МАКУЛДАШУУ КЕЛИШИМИ БОЮНЧА ДЕПОЗИТ

Аманатчы пайда алуу үчүн акча каражаттарын инвестициялык агенттик макулдашуу келишими боюнча банктагы эсебине салат. Банк кардардын агенти катары иш алып барып, акча каражаттарын пайда алуу максатында тескейт.

Инвестициялык агенттик макулдашуу келишими боюнча депозиттин схемасы

- 1. Аманатчы акча каражаттарын банкка белгилүү бир мезгил аралыгына коёт.*
2. Банк акча каражаттарын инвестициялык саясатына ылайык жайгаштырат.
- 3. Эсеп үчүнчү жактар менен эсептешүүлөр үчүн каралган эмес.*
4. Банк кардардын агенти катары иш алып баруу мененпайда алат же чыгымга учурайт.
- 5. Банк аманатчы тарабынан коюлган сумманын кайтарылып берилишине кепилдик берүүгө укугу жок.*
6. Акча каражаттары келишимдин мөөнөтү бүткөндөн кийин аманатчыга кайтарылып берилет.

Депозиттин бул түрү боюнча пайда кантип чегерилет?

Эгерде, келишимдин шарттарында:

-аманатчы үчүн күтүлүп жаткан пайданын өлчөмү белгиленбесе, анда алынган пайда толугу менен аманатчыга жөнөтүлөт, эгерде банк пайда таппаса, аманатчы да пайда албайт;

-эгерде, аманатчы үчүн күтүлүп жаткан пайданын өлчөмү тараптар ортосунда алдын ала макулдашылган болсо, банк алдын ала сүйлөшүлгөн сый акы өлчөмүнөн ашкан сумманы толугу менен же бир бөлүгүн алууга укуктуу.

Ал эми банк аманатчы күткөндөн аз пайда алса же чыгымга учурасачы?

Кирешелүүлүктүн белгилүү бир деңгээлин колдоо үчүн банк мудараба депозити боюнча түзүлгөндөй эле пайданы текшилөө үчүн резерв түзө алат. Келишим бүткөндөн кийин пайданы текшилөө үчүн резервдин суммасы аманатчыга берилүүгө тийиш.

БАНК КАРДАРДЫН КЕРЕКТӨӨЛӨРҮН ЭСКЕ АЛУУ МЕНЕН, КАРЖЫЛОО КЕЛИШИМДЕРИНИН ТӨМӨНКҮДӨЙ ТҮРЛӨРҮН СУНУШТАШЫ МҮМКҮН:

Соода операциялары	<i>Мурабаха</i>	Мурабаха келишими – бул сатып алуусатуу келишими, ага ылайык банк төлөө мөөнөтүн узартып, үстөк баа менен кардарга товар алып берет.
	Салам	Салам келишими – бул, ага ылайык кардар келечекте банкка белгилүү бир товарды жеткирип берүүгө милдеттенет, ал эми банк бул товар үчүн салам келишими түзүлгөн учурда төлөөгө милдеттенген келишим.
	<i>Параллелдүү салам</i>	Параллелдүү салам келишими – бул, ага ылайык банк ошол эле товарды салам келишиминде көрсөтүлгөндөй санда жана ошол эле күнү экинчи келишимге кол коюлган учурда товардын наркын төлөгөн башка кардарга сатат. Эгерде банк кардар менен түзүлгөн салам келишиминде товарды сатып алуучу катары чыкса, анда параллелдүү салам келишими боюнча банк товарды жеткирип берүүчү катары чыгат.
Ижаранын негизиндеги операциялар	<i>Иджара/ Иджара мунтахийя битамлик</i>	Иджара келишими – бул, банк менен кардардын ортосунда белгилүү бир акы төлөө шартында жана белгилүү бир мөөнөткө түзүлгөн келишим. Иджара мунтахийя битамлик – бул, кардардын сатып алуу укугу менен, банк менен кардардын ортосунда белгилүү бир акы төлөө шартында жана белгилүү бир мөөнөткө түзүлгөн ижара келишими.

<p>Өнөктөштүк негизиндеги операциялар</p>	<p><i>Мудароба</i></p>	<p>Мудароба келишими – бул өнөктөштүк келишими, ага ылайык банк кардарга коммерциялык долбоорго инвестициялоо максатында акча каражаттарын берет, ал эми кардар бул акча каражаттарын жана өз көндүмдөрүн колдонуу менен долбоорду ишке ашырат. Пайда келишимдин шарттарына ылайык бөлүнөт.</p>
	<p><i>Шарика/Мушарака</i></p>	<p>Шарика/Мушарака келишими – бул өнөктөштүк келишими, ага ылайык банк жана кардар белгилүү бир акча суммасын же материалдык активдерди долбоорго жумшайт жана анын пайда жана чыгымын өз ара бөлүшөт.</p> <p>Кемүүчү мушарака келишими – бул шарика/мушарака келишиминин негизиндеги өнөктөштүк келишими, ага ылайык кардар банктын актив түрүндөгү үлүшүн ошол активге болгон менчик укугу ага толук өтмөйүнчө акырындык менен сатып алат.</p>
<p>Капиталдык салымдарды каржылоо операциялары</p>	<p><i>Истиснаа/Параллелдүү истиснаа</i></p>	<p>Истиснаа келишими – банктын кардардын буйрутмасынын (долбоору) негизинде даярдалган активди (товар же курулма) алдын ала сүйлөшүлгөн баада кардарга өткөрүп берүү келишими.</p> <p>Параллелдүү истиснаа – бул кардар менен истиснаа келишимин аткаруу үчүн банк тарабынан подрядчы же активди өндүрүүчү менен түзүлгөн келишим. Эгерде, банк кардар менен истиснаа келишиминде сунуштоочу катары эсептелсе, анда параллелдүү истиснаа келишими боюнча банк буйрутмачы кардар катары иш алып барат.</p>

МУРАБАХА КЕЛИШИМИ

Мурабаха келишими жабдыктарды, тиричилик жана кеңсе техникасын, жеңил өнөр жай товарларын, транспорт каражаттарын, кыймылсыз мүлктү жана башка ушул сыяктуу активдерди сатып алууну каржылоо үчүн колдонулат.

Мурабаха келишими боюнча каржылоо схемасы

- 1. Кардар банкка ага товар сатып берүү билдирмеси менен кайрылат.**
2. Банк кардардын талабын товардын өзгөчөлүгүнө жана каржылоо мөөнөтүнө жараша аныктайт.
- 3. Банк кардардын билдирмесин карап чыгып, оң чечим кабыл алгандан кийин сунуштоочудан товарды сатып алат.**
4. Банк кардарга товарды мурабаха келишими боюнча товардын айкын наркына банктын үстөк баасы кошулган баа боюнча сатат. Банк товарга үстөк баанын өлчөмүн ачык көрсөтүүгө милдеттүү.
- 5. Банк кошумча күрөө кабыл алышы мүмкүн.**
6. Кардар келишимге ылайык банкка карызын дароо төлөйт же бөлүп төлөйт.

ИДЖАРА МУНТАХИЙЯ БИТТАМЛИК КЕЛИШИМИ

Иджара мунтахийя биттамлик келишими жабдыктарды, тиричилик жана кеңсе техникаларын, жеңил өнөр жай товарларын, транспорт каражаттарын жана башка ушул сыяктуу активдерди каржылоо үчүн колдонулат.

Иджара мунтахийя биттамлик келишими боюнча каржылоо схемасы

- 1. Кардар банкка кийин сатып алуу шарты менен ижарага активди алып берүү жөнүндө билдирме менен кайрылат.*
2. Банк активдин өзгөчөлүгү жана мөөнөтүнө жараша кардардын талаптарын аныктайт.
- 3. Банк билдирмени карап чыгып, оң чечим кабыл алгандан кийин сунуштоочудан активди сатып алат.*
4. Банк кардарга активди ижара келишими боюнча берет.
- 5. Кардар товар үчүн ижара акысын жана анын наркын ай сайын төлөп турат.*
6. Банк кошумча күрөө талап кылышы мүмкүн.
- 7. Товарга болгон менчик укугу ижара мунтахийя биттамлик келишими боюнча ижара мөөнөтү аяктагандан кийин кардарга өтөт.*

САЛАМ КЕЛИШИМИ

Салам келишими айыл чарбасын, товарларды жана салмагын өлчөөгө, ченөөгө же эсептөөгө мүмкүн болгон башка мүлктү каржылоо үчүн колдонулат.

Салам келишими боюнча каржылоо схемасы

1. Кардар келечекте бериле турган товардын ордуна ага аванстык каржылоо берүү билдирмеси менен банкка кайрылат.

2. Банк кардардын талабын сурап жаткан суммасына жараша аныктайт, кардар тарабынан сунуш кылынган товардын өзгөчөлүгүн изилдейт.

3. Банк билдирмени карап, оң чечим кабыл алгандан кийин кардарга товардын наркынын 100% өлчөмүндөгү акча каражаттарын берет.

4. Банк кошумча күрөө кабыл алышы мүмкүн.

5. Кардар келишимде белгиленген мөөнөттө жана анда аныкталган өзгөчөлүктөргө ылайык келген товарды берет.

МУДАРАБА КЕЛИШИМИ

Банк кардардын коммерциялык долбоорун мудараба келишими боюнча каржылайт. Кардар өз көндүмдөрүн жана тажрыйбасын пайдалануу менен коммерциялык долбоорду ишке ашырат. Алынган пайда банк менен аманатчынын ортосунда келишим шарттарына ылайык бирдей бөлүштүрүлөт.

Мудараба келишими боюнча каржылоо схемасы

- 1. Кардар банкка коммерциялык долбоорун каржылоо билдирмеси менен кайрылат.*
2. Банк кардардын талабын сурап жаткан суммасына жараша аныктайт, коммерциялык долбоордун өзгөчөлүгүн жана бизнес-планын изилдейт.
- 3. Банк билдирмени карап, оң чечим кабыл алгандан кийин кардардын коммерциялык долбоорун каржылайт.*
4. Банк кошумча күрөө кабыл алышы мүмкүн.
- 5. Кардар долбоорду ишке ашырат, анын натыйжасында пайда алат же чыгымга учурайт.*
6. Кардар алынган каржылоо боюнча банкка карызын келишимде белгиленген мөөнөттө төлөйт.

Мудароба-каржылоо келишими боюнча пайда жана чыгым кандайча бөлүштүрүлөт?

Мудароба-каржылоо келишими боюнча пайда буга чейин келишимде белгиленген бөлүштүрүүгө ылайык, мисалы, 40:60 катышында бөлүштүрүлөт. Мында банк акча каражаттарын коммерциялык долбоорго инвестициялоо менен 40 пайыз пайда алат, ал эми кардар өз эмгеги үчүн пайданын 60 пайызын алат дегенди билдирет.

Эгерде, чыгымдардын келип чыгышына кардар түрткү болбосо жана андан көз каранды болбогон жагдайлардан улам келип чыкса, анда чыгымды банк көтөрөт.

Эгерде, чыгым кардардын ыйгарым укуктарын ашкере аткаруудан, шалаакы мамилесинен же келишим мөөнөтүн сактабагандыгынын натыйжасында келип чыкса, чыгым кардар тарабынан коюлган күрөөнүн эсебинен жабылат.

ШАРИКА/МУШАРАКА ЖАНА КЕМҮҮЧҮ МУШАРАКА КЕЛИШИМИ

Мушарака келишими коммерциялык долбоорлорду каржылоо, жана кыймылдуу же кыймылсыз мүлк сатып алуу үчүн колдонулушу мүмкүн.

Коммерциялык долбоорду мушарака келишими боюнча каржылоо схемасы

- 1. Кардар коммерциялык долбоорду кошо каржылоо боюнча билдирме менен банкка кайрылат.*
2. Банк кардардын кошо каржылоо үчүн сурап жаткан суммага жараша талабын аныктайт, коммерциялык долбоордун өзгөчөлүгүн жана бизнес-планын изилдейт.
- 3. Билдирмени карап, оң чечим кабыл алгандан кийин, банк менен кардар биргелешкен ишке буга чейин макулдашылган катышта акча каражатын же материалдык активдерди салат, мисалы, 50:50 (50 пайыз – банктын үлүшү жана 50 пайыз – кардардын капиталдагы үлүшү).*
4. Кошумча күрөө кабыл алышы мүмкүн.
- 5. Банк менен кардар коммерциялык долбоорду биргеликте ишке ашырат, анын натыйжасында пайда алышат же чыгым тартышат.*
6. Кардар акырындап банктын үлүшүн сатып алат. Келишим аракети кардар коммерциялык долбоордун жалгыз ээси болуп калган учурда токтоулат.

Мушарака келишими боюнча пайда жана чыгым кандайча бөлүштүрүлөт?

Мушарака келишими боюнча пайда келишимде алдын ала макулдашылган пропорцияларга ылайык бөлүштүрүлөт, мисалы, 30:70. Демек, банк коммерциялык долбоордо өнөктөш болуу менен 30 пайыз пайда алат, ал эми кардар да өнөктөш болуу менен пайданын 70 пайызын алат.

Чыгымдар келип чыккан шартта, тараптардын ар бири капиталдагы үлүшүнө ылайык 50:50 өлчөмүнөн зыян тартат.

Кыймылсыз мүлк келишимдин предмети болуп саналган учурда кемүүчү мушарака келишими кандайча иштейт?

Салынган үлүшүнө ылайык банк менен кардар биргеликте кыймылсыз мүлктүн ээси болуп саналат, мисалы, 70:30. Демек, банк кыймылсыз мүлктүн 70 пайызына, ал эми кардар 30 пайызына ээлик кылат. Банк мүлктүн өзүнө тиешелүү бөлүгүн кардарга ижарага берет. Кардар банктын үлүшүн толук сатып алмайынча, ижарага алуучу катары ай сайын төлөөгө макулдугун берет. Мында ай сайын төлөнүүчү ижара акысы (банктын ай ичиндеги пайдасы) жана мүлктүн наркы (негизги төлөм) төлөнөт.

ИСТИСНАА КЕЛИШИМИ

Өзгөчө мүнөздөмөлөргө ээ болгон жаңы товарды же курулманы (кыймылдуу жана кыймылсыз мүлктү) берүү истиснаа келишиминин предмети болуп саналат.

Истиснаа келишими боюнча каржылоо схемасы

- 1. Кардар банкка ага өзгөчө мүнөздөмөлөргө ээ болгон товарды/курулманы берүү билдирмеси менен кайрылат.*
2. Банк билдирмени карап чыгып, оң чечим кабыл алгандан кийин, кардарга кийинчерээк товар/курулма даярдап берүү үчүн, подрядчы/ өндүрүүчү менен келишим түзөт.
- 3. Банк кошумча күрөө кабыл алышы мүмкүн.*
4. Подрядчы/өндүрүүчү келишимде белгиленген өзгөчөлүктөргө ылайык, алдын ала макулдашылган баа боюнча банкка товарды/курулманы берет.
- 5. Банк келишимде белгиленген өзгөчөлүктөргө ылайык, алдын ала макулдашылган баа боюнча кардарга товарды/курулманы сунуштайт.*
6. Кардар берилген товар/курулма үчүн банк алдындагы карызын дароо же келишимде белгиленген мөөнөт ичинде бөлүп төлөйт.

ИСЛАМ БАНКИНГИНДЕ КОЛДОНУЛУУЧУ ТЕРМИНДЕР

Гарар (белгисиздик) – келишимдеги милдеттүү элементтердин биринин кесепети (натыйжасы) белгисиздик жагдайы, же болбосо гарар – бул, анын кесепетинен колдо бар (товар) менен колдо жок (товар) ортосунда айырманын келип чыгышы.

Зекет – жакыр жана муктаж болгон адамдарга (Куранда айтылган муктаж болгон адамдардын сегиз категориясы) байлар тарабынан бериле турган жылдык милдеттүү салык.

Ислам банкы – тиешелүү лицензиясы болгон шартта ишин ислам банк иши жана ислам каржылоо принциптерине ылайык жүзөгө ашырган банк.

Ислам терезеси – ислам каржылоо принциптерине ылайык кызматтарды сунуштаган финансы-кредит уюмунун түзүмдүк бөлүмү.

Майсир – кокустан ийгиликке/пайдага алып келген ар кандай сатып алуу.

Мудариб – бул мудароба бүтүмүндө капиталды (акча каражаттарын) кабыл алып, аны мудароба келишимине ылайык башкарууга алган тарап.

Рабб аль-маль – бул мудароба келишиминде өз капиталын мударибдин башкаруусуна өткөрүп берген инвестор.

Пайданы текшилөө резерви – инвестициялык эсеп ээлеринин инвестициялары боюнча кирешелүүлүктү белгилүү бир деңгээлде колдоп туруу максатында, мударибдин үлүшүн бөлүштүргөнгө чейин дүң пайдадан бөлүнүп алынган сумма.

Риба – Шарият стандарттары тарабынан тыюу салынган насыя келишиминде негизги карыз суммасына кошулган үстөк акы.

Риба төмөнкүдөй эки негизги түргө бөлүнөт:

1. Риба ан-насиа – рибанын бул түрүндө акча пайызга берилет, ал эми карыз суммасы төлөө мөөнөтүнө жараша көбөйүшү ыктымал.

2. Риба аль-фадль – рибанын бир түрү, мында сапаты ар кандай болгон бир эле түрдөгү товарга үстөк кошуу менен алмаштыруу.

Фатва – бул шариятта аткарууга берилген кайсы бир буйруктарды чечмелеп берүү же иш жүзүндө колдонуу үчүн жол берилген диний корутунду. Фатва ислам укугун (фыкх) жакшы өздөштүрүп, чечмелеген адис, шарият аалымы, муфтий же факыхтер тарабынан чыгарылат.

Шарият – бул ислам мыйзамдарына негизделген эрежелер жана үрп-адаттар системасы.

Хиба – кард, вадид'айад дамана келишимдеринин шарттарында акча каражаттарын жайгаштырган банктын аманатчыларына төлөнүп берилүүчү материалдык белек же сый акы.